

Буряк О. О. Природна стежина як засіб краєзнавчої освіти майбутніх учителів / О. О. Буряк // Краєзнавчий компонент у змісті освітніх галузей початкової школи: Матеріали регіонального науково-практичного семінару Східного регіону України (м. Лисичанськ, 28 лютого 2013 р.). – Лисичанськ : ООО «КИТ-Л», 2013. – С. 8–11.

У статті розглянуто особливості еколого-краєзнавчої діяльності студентів педагогічних вузів, а саме природну стежину як засіб краєзнавчої освіти майбутніх учителів.

Ключові слова: природна стежина, еколого-краєзнавча діяльність, краєзнавча освіта.

Буряк О. О.

ПРИРОДНА СТЕЖИНА ЯК ЗАСІБ КРАЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Удосконалення вищої педагогічної освіти і введення нових освітніх стандартів визначають пріоритетні завдання, що передбачає модернізацію змісту і методів підготовки майбутнього вчителя шляхом повної реалізації його потенційних можливостей. Саме на вчителя, вихователя покладена велика задача, що передбачає розвиток основ духовності, культури, виховання у дітей любові до рідного краю, патріотизму.

Створення і функціонування в структурі початкової освіти особливої системи знань про культурно-історичні, екологічні особливості рідного краю вимагає від випускника вищого педагогічного навчального закладу готовності до їх реалізації у практичній діяльності. Тому особливої значущості набуває проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації краєзнавчої роботи.

Краєзнавча освіта, як один з важливих засобів створення культуротворчого середовища у навчально-виховному процесі педагогічного вузу, відкриває студенту навколишній світ з усією багатогранністю складних

взаємовідносин природи, суспільства і особистості, задовольняє потреби у самопізнанні, самореалізації, сприяє формуванню особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

Краєзнавча освіта вчителя – це процес і результат становлення фахівця, який, опанувавши досвід і цінності регіональної культури, здатний професійно використовувати їх у педагогічній діяльності.

Мета краєзнавчої педагогічної освіти полягає у цілеспрямованому формуванні особистості вчителя на основі засвоєння надбань регіональної культури. У ході краєзнавчої підготовки майбутнього учителя неабияке значення має інтеграція навчання, організації наукових досліджень з проблем краєзнавства та виховання молоді, адже лише системне поєднання останніх формує комплекс краєзнавчих знань.

Краєзнавча підготовка майбутніх учителів у нашому навчальному закладі здійснюється через наступні види діяльності:

- організація екскурсій в музеї і на місцевості нашого регіону, що відзначаються здобутками, які можна використати в педагогічних цілях; проведення еколого-краєзнавчої роботи;
- організація факультативів і гуртків краєзнавців;
- функціонування музеїв, присвячених здобуткам місцевого населення в галузі освіти;
- використання краєзнавчого матеріалу при викладанні різних професійно орієнтованих дисциплін (історія педагогіки, народознавство, методика викладання природознавства, української мови тощо);
- виконання студентами наукових досліджень з краєзнавчої тематики (повідомлень, рефератів, творчо-пошукових, курсових, дипломних робіт тощо).

Оскільки краєзнавство безпосередньо пов'язано з природоохоронною роботою, екологічним вихованням, то необхідним є розглянути особливості еколого-краєзнавчої діяльності студентів педагогічних вузів, яка дає можливість підвищити рівень їх екологічних знань, сформувавши

природоохоронні вміння, ціннісні орієнтації та переконання щодо збереження природи, що в цілому вплине на підвищення рівня сформованості їх екологічної культури і, відповідно, в майбутньому – на підвищення рівня екологічної культури всієї учнівської молоді.

Еколого-краєзнавча діяльність – інтегративна форма навчально-виховного процесу, що сприяє вибору оптимального комплексу психолого-педагогічних умов і засобів всестороннього впливу на особистість студентів вищих педагогічних закладів, зокрема на керування процесом формування такої професійно важливої якості особистості майбутнього педагога, як його екологічна культура.

Одним із дієвих засобів еколого-краєзнавчої підготовки майбутніх учителів є організація роботи на природній стежині, що сприяє формуванню екологічної культури студента педагогічного ВНЗ, пропагуванню та проведенню природоохоронних заходів, прищепленню дбайливого ставлення молоді до об'єктів живої природи. Тому доцільно розглянути особливості організації діяльності на природній стежині, умови її ефективного функціонування, типологію стежин природи та важливість правильного вибору маршруту задля реалізації багатоаспектних завдань.

Природна стежина – це завчасно визначений маршрут на певній природній місцевості, на якому розташовані унікальні і типові для даної місцевості об'єкти: різні групи рослинності (ліс, гай, луки, чагарники), водойми, водні джерела, пам'ятки природи, характерні форми рельєфу тощо. Маршрут природної стежини часто обирають таким чином, щоб на ній, окрім об'єктів еколого-краєзнавчого характеру, містились регіонально-українознавчі, музеєзнавчо-екскурсійні об'єкти, що має вагоме значення для краєзнавчої освіти молоді. Тож, діяльність природної стежини спрямована на навчально-виховну, дослідницьку, природоохоронну та краєзнавчу роботу.

Щодо еколого-краєзнавчої роботи, то для результативності проведених на природній стежині досліджень важливо так обирати маршрут, щоб у ньому були представлені не лише ділянки незайманої «дикої» природи, а й

антропогенний ландшафт. Це дозволяє проводити порівняльне вивчення природного і зміненого діяльністю людини середовища, вивчати характер діяльності людини, що впливає на стан природних угруповань, і вчитися прогнозувати наслідки такої діяльності.

Природні стежини можна класифікувати за різними критеріями: 1) за довжиною маршруту або його тривалістю; 2) за розташуванням зупинок лінійні, кільцеві та радіальні; 3) за складністю проходження і за складністю пропонованої інформації; 4) за способом пересування – для пішоходів (більшість), для водних туристів, лижників, велосипедистів, любителів верхової їзди тощо.

Тож, класифікацій існує багато, проте основним критерієм класифікації стежок природи слід вважати їх призначення: пізнавально-прогулянкові, пізнавально-туристичні та навчальні природні стежини. Кожен тип має свою специфіку.

Пізнавально-прогулянкові стежки природи, або стежки «вихідного дня» чи стежки відпочинку, мають протяжність 4-8 км. Маршрут пролягає переважно на природі, в зоні міських рекреацій. Відпочиваючих об'єднують в групи, і під керівництвом екскурсовода вони не поспішаючи проходять весь маршрут, знайомлячись з природою, пам'ятками історії та культури. В тій чи іншій мірі на таких маршрутах торкаються питань взаємозв'язків природи і людини, впливу антропогенної діяльності на природу, заходів щодо запобігання небажаних наслідків.

Пізнавально-туристичні стежки. Їх довжина коливається від декількох десятків до декількох сотень кілометрів. Стежки такого типу частіше прокладають в зонах активного відпочинку з малою щільністю населення, а також поблизу заповідників і національних парків, а іноді – в межах останніх. Характер руху може бути різним: пішки, на конях, водним транспортом чи комбінований.

Стежки, призначені для організованого проходження під керівництвом провідника, мають, як правило, значну протяжність (до декількох днів

шляху), відрізняються складністю (гори, заболочена місцевість, густа тайга тощо).

Функціонально така активна форма відпочинку може мати комплексний характер: знайомство з навколишньою природою, пам'ятками історії та культури, спостереження і оцінка різних проявів діяльності людини в природі, вивчення та закріплення в практичних ситуаціях екологічно грамотної поведінки у навколишньому середовищі.

Навчальні природні стежки – це найбільш спеціалізовані для цілей навчання маршрути у природі. Їх протяжність зазвичай невелика, з розрахунку проведення навчальних екскурсій до 3 годин. Такі стежки розраховані в першу чергу на відвідування їх молоддю різних типів навчальних закладів: шкіл, професійно-технічних закладів, технікумів і вузів.

Рух за маршрутом організовується переважно під керівництвом педагога.

Навчальні природні стежки повинні бути легкодоступні для школярів і студентів. Тому найчастіше такі маршрути прокладають в зонах міських рекреацій: у парках, лісопарках, зелених зонах поблизу населених пунктів. Час руху по стежці даного типу обирається в залежності від віку молоді, для якої вона розроблена.

За своїми функціями навчальні природні стежки комплексні. Під час їх проходження увага відвідувачів спрямована на вивчення об'єктів і явищ природи, особливостей біогеоценозів рідного краю, на знайомство з культурою природокористування і розвиток навичок екологічної оцінки його результатів та навичок моніторингу впливу антропогенної діяльності на оточуюче середовище, а також виховання у молоді екологічної етики. Важливим для здійснення всебічної краєзнавчої роботи у діяльності навчальної природної стежини, є вибір такого маршруту, щоб він містив пам'ятки архітектури та етнографії, історичні місця, що відкриє можливості для проведення досліджень з метою вивчення даних об'єктів.

Студенти нашого навчального закладу, що залучені до робіт и на природній стежині, займаються опрацюванням наступних проблем: вивчають фізико-географічні особливості місцевості, природи рідного краю; приймають участь у організації та проведенні екологічних конкурсів та акцій; залучені до організації екскурсій видатними місцями рідного краю; проводять експериментальні дослідження на зупинках природної стежини; займаються науково-дослідницькою, пошуковою роботою з проблем стану навколишнього природного середовища, особливостей формування українознавчо-регіональної культури, питань становлення освітньо-професійного середовища нашого регіону; організують екологічний моніторинг стану біогеоценозів рідного краю.

Тож, діяльність природної стежини відкриває можливості до подолання міждисциплінарної розмежованості навчальних предметів, внаслідок чого у освітньому процесі формується цілісна картина оточуючого світу. Еколого-краєзнавча робота дозволяє поглянути на зміст освіти на основі загальності та єдності законів природи, цілісності людини та цілісності сприйняття суб'єктом оточуючого світу.